

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK 321.01

321.728

1:32

Primljeno: 23. prosinca 2012.

Republikanizam i politička teorija

MILAN PODUNAVAC*

Sažetak

Sve do prve polovine 19. veka dve rivalske familije dominiraju u političkoj teoriji. Jedna je republikanizam, a druga liberalizam. Rani devetnaesti vek ovu teorijsku kontestaciju nedvosmisleno razrešava u korist liberalizma. U poslednja dva veka liberalizam je vladajuća politička teorija. U radu se analizuje obnova republikanske političke teorije u okviru "istorijske škole" i izlažu teorijska gledišta Kventina Skinera (Quentin Skinner) i Džona Pokoka (John Pocock).

Ključne riječi: republikanizam, liberalizam, makijavelijevski moment, neo-rimska škola, Quentin Skinner, John Pocock

Prolog

Sve do prve polovine 19. veka dve rivalske familije dominiraju u političkoj teoriji. Jedna je republikanizam, a druga je liberalizam. Rani devetnaesti vek ovu temeljnu teorijsku kontestaciju nedvosmisleno razrešava u korist liberalizma. U poslednja dva veka liberalizam je vladajuća moderna politička teorija. Republikanizam se, kako zapaža Jan Šapiro (Ian Shapiro) kome se ne mogu osporiti simpatije za republikanski politički ideal, ne može osloboditi duboke senke liberalizma. Republikanska doktrina dominantno se razumeva kao specifična interpretacija klasičnog antičkog političkog nasleđa. Oslonjen na republikanske blizance Aristotela i Cicerona i političke ideale Atine i Rima, političku kulturu mediteranskog bazena, Makijavelijeve *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija (Discorsi)*, anglizirane u anti-monarhijskim idejama Haringtona (Harrington) i Sidnija (Sidney), republikanizam prelazi Atlantik, postajući uz liberalizam normativna osa novog sekularnog poretka (*ordo novum seularum*) Amerike. Na način na koji je pisao Džeferson (Jefferson) označavajući

* *Milan Podunavac*, redovni profesor Fakulteta političkih nauka u Beogradu u mirovini.

da normativni temelj, “čitav autoritet” *Deklaracije o nezavisnosti* počiva na “harmonizaciji sentimenata dana, bilo da su izraženi u konverzaciji, pismima, pisanim esejima, ili pak u knjigama javnog prava, kao što su Aristotel, Ciceron, Lok (Locke), Sidni itd.” (istaknuo – M. P.). Paradoks je i osobita ironija republikanizma da detronizacija ove političke familije počinje upravo onda kada ona doživljava svoj najveći uspon. Rani i militantni klasični liberali, Bentam (Bentham), Milar (Millar), Hjum (Hume), Smit (Smith), pokazuju otvorenu skepsu prema demokratiji i ravnodušnost prema republikanizmu.

Političke debate u 19. i 20. veku pokazuju da podjednako i klasični i egalitarni (*welfare*) liberalizam, kao glavne političke oponente označavaju socijalizam i konzervativizam, a da se republikanizam, osim povremeno u formi istorijske reminiscencije, gotovo sasvim izgubio iz diskurzivnog polja političke teorije. No, dva su važna “momenta” koja drže “živim” republikanski politički etos. Prvi je istorijski, i odnosi se na nikad završenu kontestaciju o konstitucionalnim i političkim temeljima američke revolucije, drugi je osobita kriza liberalnog političkog moraliteta izražena u velikom post-lokovskom valu (politički liberalizam). Prvi obnavlja interes za republikansko političko nasleđe i njegov uticaj u političkoj moderni, drugi pak, u osobitoj formi teorijske i normativne kontestacije i transformacije unutar liberalnog političkog diskursa, ponovo otvara debatu o teorijskom domašaju republikanskih političkih ideja (opšte dobro, participacija, javne vrline, građanstvo, dominacija itd).

U senci liberalno komunitarnog spora otvara se osobito polje republikansko-liberalne teorijske i normativne kontestacije, koja dolazi podjednako iz transformisanog polja klasičnog liberalizma ili pak iz polja “novog republikanizma” (neo-republikanizam) koji u osnovi osporava liberalni projekat “dobro uređenog društva” i sposobnost savremenog liberalizma da ponudi program transformacije demokratskih ustanova savremenog društva. Ova debata jasnije nego ranije uspostavlja normativnu i teorijsku vododelnicu između liberalizma i republikanizma. Uz sve razlike koje postoje unutar pojedinih škola i liberalizma i “novog republikanizma” ova se vododelnica oblikuje oko sledećih ideja “prvoga reda”. Republikanski politički ideal oblikuje se oko dve temeljne teze: prva kaže da je osnovni cilj svake političke zajednice da promovise opšte dobro; druga da je temeljni uslov realizacije opšteg dobra usidrenost individualnih akcija (participacije) ljudi u njihovim javnim vrlinama. Usaglašenost republikanskih autora oko ovoga temeljnog polazišta je u sledećem: javne su vrline one personalne karakteristike koje većina građana mora posedovati da bi se unutar političke zajednice oblikovalo opšte dobro, obezbedila unutrašnja stabilnost poretka, vitalitet političkog polja i njegova spoljna nezavisnost. Javne su vrline robusnije od privatnih, one u sebi nose osobitu formu “javne sreće” da se participira u javnom polju i oblikuje život i ustanove političke zajednice. Nasuprot republikanizmu, etički individualizam lokovskog usmerenja utemeljen je na “prvom principu” koji kaže da je osnovna mera svakog političkog i konsti-

tucionalnog poretka obezbeđenje najveće moguće slobode za pojedinca. U jednom strožijem značenju ovaj se opšti normativni konstrukt izražava u tri osnovna polazišta: prvo je polazište ono koje brani primat negativne slobode; drugo brani nadmoć privatnog i izražava se u tezi o ograničenoj političkoj spremnosti ljudi da participiraju u javnom polju; treća je teza izražena u stavu o ekonomiziranju vrlina. Dobro uređen poredak nezavisan je od spremnosti ljudi da participiraju u javnom polju. Sažeto, politički ideal etičkoga individualizma republikanskoj ideji o opštem dobru suprotstavlja konstrukt negativne slobode, a političkom poretku, zasnovanom na javnim vrlinama, tezu o ekonomiziranju vrlina.

U jednom robusnijem otklonu u odnosu na “novi republikanizam” (koji će ovde biti samo naznačen i nećemo ga temeljitije razmatrati), ide se i korak dalje: ne samo što nema jasne granice između republikanizma i liberalizma već i tamo gde se ona najrobusnije brani unutar pojedinih škola republikanske političke teorije (opšte dobro, participacija, sloboda kao ne-dominacija), liberalizam i na ovim normativno robusnim pojmovima pokazuje svaku vrstu prednosti. Na način kako to argumentiraju u radu paradigmatičnog naslova *Against Reviving Republicanism* Brennan (Brennan) i Lomaski (Lomasky): “Stavimo karte na sto: mi smo nesaglasni sa republikanskom dijagnozom liberalnih deficita. Na način kako se uspostavlja razlika liberalizma u odnosu na republikansku tradiciju, mi držimo da je liberalizam privlačniji na svim tačkama. Mada republikanski apel deluje poželjno, bliže razmatranje specifičnog, republikanskog političkog ideala, deluje manje poželjno. Ili je republikanizam neškodljiv (*non-threatening*) pošto je manje ili više arhaička retorička odeća na telu modernog liberalizma, ili je pak u supstantivnom smislu različit u odnosu na liberalni ideal, pa je opresivan do zabrinjavajućih razmera” (Brennan i Lomasky, 2006: 221-252). Brennan i Lomasky upućuju na još jedan argument, koji nam deluje razlošniji, ali ne i dovoljno ubedljivo: niko ne osporava nuždu da se temeljni republikanski pojmovi opšteg dobra, participacije, javnih vrlina i slobode (dominacija) dodatno reflektiraju. No, kako to učiniti u jednom razuđenom teorijskom polju, u kome nema stabilnih osa normativne integracije diskursa, na način kako to unutar liberalnog političkog diskursa čine radovi Rolsa (Rawls) i Nozika (Nozick)? Slična je argumentacija što je rabi R. Gudín (Goodin) u radu *Folie républicaine*. Obnova republikanskog diskursa je ili pogrešna (postoje snažnija teorijska mesta za “odbranu” istih ideja; poželjnost ideja koje se vezuju za republikanizam nezavisna je od republikanizma), ili je nesrećna (obnova predmoderne konstrukcije “društva statusa”), ili je živim konceptima, poput opšteg dobra, deliberacije pak utopljena u teorijsko polje snažnijih političkih familija (komunitarizam, liberalizam). Mada su, kako drži Gudín, uglavnom istoričari političkih ideja izneli u diskurzivno polje brojne republikanske ideje, one su same po sebi nedovoljne za ubrzanje rasprava u polju savremene političke teorije. Ovo se, pre svega, odnosi na ideje koje su oblikovale temeljne vrednosti američkog konstitucionalnog i političkog poretka.

Teza da je američka konstitucija temeljno republikanska još uvek je i živa i važna unutar političke i konstitucionalne teorije. “Novi republikanizam” teorija je “drugog reda”; imali smo pravo da se njome bavimo, i imali smo pravo da je odbacimo (Goodin, 2003: 55-76).

U ovom radu, koji će harmonizovati podjednako interpretativni, rekonstruktivni i preskriptivni diskurs, razmotrićemo oba izložena stanovišta. U prvom delu, koji je manje ili više normativno nesporan, izložićemo važnost *istorizacije političkog (republikanskog) diskursa*; u drugom, koji je normativni odgovor na tezu o “teoriji drugog reda”, analizovaćemo podjednako *unutrašnju transformaciju liberalnog političkog diskursa i odgovor “novog republikanizma” na vrednosti liberalnog moderniteta – moralni individualizam, etički pluralizam, instrumentalno razumevanje politike*. Označićemo ovo polazište kovanicom *liberalnog republikanizma*, označavajući istovremeno tačke oslona oba naznačena procesa (republikanizacija liberalnog diskursa, liberalizacija republikanskih vrednosti).

Istorija kao izvorište republikanske alternative

Republikanska alternativa opšte je mesto, počinje ponovnim “otkrivanjem” jedne moćne tradicije zapadnog političkog mišljenja. Dve su ključne figure ove republikanske obnove. Prva je Džon Pokok (John Pocock) koji obimnim radom *Machiavellian Moment* (1975) otkriva republikanizam u anglo-američkom političkom nasleđu i predstavlja najsnažniji otklon u odnosu na “tiraniju liberalne tradicije”. Nasuprot kanonskom stanovištu američke političke teorije o vladajućoj ideologiji lokovske prirodno-pravne tradicije, Pokok i čitava grupacija “revizionističkih istoričara” ideja pokazuju da paralelno postoji koherentna republikanska tradicija, koja svoje izvorište ima podjednako u neo-klasičnom, aristotelovski motiviranom, civilnom humanizmu renesansne Italije, moćno artikulisanom u političkim idejama Makijavelija, angliziranom u političkim idejama engleskih “komonvel” pisaca (Harington, Pirs, Sidni itd.), obnovljenom u političkoj teoriji Rusoa (Rousseau) i Medisona (Madison) koja je moćno oblikovala ključne političke ideje toga vremena i bila važna ideološka osa Američke revolucije. Obnova ovih ideja u američkoj političkoj i konstitucionalnoj teoriji (Michelman, Sunstein, Ackerman itd.) dodatno osnažuje važnost ovoga teorijskog i normativnog otklona i obnavlja teorijsku kontestaciju oko temeljnih vrednosti savremenog političkog poretka (Pocock, 1975).

Ako *makijavelijevski moment* Džona Pokoka obnavlja ključne motive aristotelovske civilno-humanističke tradicije, druga, podjednako važna inovacija oblikuje se na osobitom programu obnove i kritičke recepcije *neo-rimske* tradicije koja u paradigmatičnom radu Kventina Skinera (Quentin Skinner) *Liberty before Liberalism* demonstrira normativnu snagu “trećeg koncepta slobode”, oslonjenog na neo-rimski, ciceronovski pojam *libertas* – slobode utemeljene na vladavini prava – koji u

osnovi problematizuje osobiti liberalni dualitet “negativne” i “pozitivne” slobode (Skinner, 1998). *Makijavelijevski moment* odgovor je na vladajući kanon američke političke teorije koji Luis Harc (Louis Hartz) u radu koji je najmoćnije oblikovao samorazumevanje američke političke kulture, *The Liberal Tradition in America* (1955), označava u vrednostima liberalnog političkog etosa. Uticaj je ovoga rada bio tako snažan da je postalo uvreženo i gotovo opštevažeće mišljenje da je američko političko nasleđe temeljno liberalno i da je politička teorija, sve od Hobsa i Loka, temeljno liberalna te da će takva ostati zauvek. Pokokov projekt je u osnovi uperen protiv harcijanske vizije američke političke teorije i pomera težište historiografske debate, problematizujući “individualističku paradigmu” – sve posle Makijavelija je liberalizam i osobiti paradoks centralnosti, “slobode i autoriteta”, stanovišta koje temeljno politiku definiše u kategorijama privatnih osoba koje slede i brane svoje individualne ciljeve i razumevaju vladavinu kao čuvara i zaštitnika ovih individualnih preferenci.

Alternativa je projekt koji Pokok označava u kategorijama građanskog humanizma. Razumevanje “dobro uređenog poretka” u okviru ovoga projekta usmereno je na fundamentalno drugačije probleme i oslonjeno dominantno na tradiciju građanskog humanizma (firentinskog humanizma). “Moja je aspiracija”, piše Pokok, “da obnova republikanskih ideala građanskog humanizma razumeva probleme društva, u kojima politička priroda čoveka na način kako je opisuje Aristotel doživljava svoju puninu, nastojeći da se utka u hrišćansku shemu poretka, koja odbacuje bilo koju mogućnost sekularnog ispunjenja” (Pocock, 1975: VII, Introduction). “Makijavelijevski moment”, objašnjava Pokok, nije “istorija političkih ideja”, to je jedan normativni i teorijski “moment” koji otkriva kako se “trajne i stabilne ustanove i vrednosti utkane u političko nasleđe srednjeg veka i rane moderne Evrope” suočavaju sa načinom na koji savremeno političko društvo samorazumeva sebe i uspostavlja temeljna, prva pravila i principe svoje političke egzistencije, na način kako to Hamilton otkriva u prvoj rečenici prvoga eseja *Federalističkih spisa*. Osnovna je ideja Pokoka i centralni problem njegove obimne knjige da tradicija građanskog humanizma univerzalizuje aristotelovski polis (republiku) unutar republikanskog (političkog) ideala *vivere civile* – ideala aktivnog građanstva u republici – i da je čitava politička i konstitucionalna istorija u biti borba da se on održi. Pokok pokazuje kako se ovaj politički ideal oblikuje i čuva. *Vivere civile* “način je života usmeren na građanska pitanja i ultimativna forma političkog aktiviteta građana”.

Makijavelijevski moment

Makijavelijevski moment zasigurno je najsnažniji i najbogatiji rad koji brani tezu o republikanizmu kao alternativnoj političkoj familiji u odnosu na liberalizam. U srcu je ove, kako je J. Šapiro označava, “*alternative paradigm thesis*”, aspiracija

da se pokaže da republikanski politički pisci upotrebljavaju alternativnu političku strategiju u odnosu na vladajući liberalni diskurs. Dve su strategije na koje se Pokok oslanja u odbrani svoje temeljne teze. Jedna je lingvistička, druga je analitička. Pokokova analitička strategija zasnovana je na ambiciji da analizuje i uporedi liberalno-republikansku paradigmu teorijskom analizom konstrukta negativne i pozitivne slobode. Mada je vrednost slobode centralna i za jednu i za drugu familiju, liberalni koncept slobode odnosi se primarno na negativna ograničenja moći drugih u odnosu na pojedinca. Negativna sloboda počiva na normativnom polazištu o “nižem vrednovanju participacije i negiranju temeljne premise da je priroda čoveka politička”. Nasuprot tome, konstrukt pozitivne slobode klasičnog republikanizma visoko vrednuje participaciju kroz afirmaciju Aristotelovog stanovišta da smo prvo i pre svega političke životinje. U Pokokovoj argumentaciji najinovativniji deo odnosi se na iznošenje Monteskjeovog republikanskog etosa. Pokok ga, podjednako kao i Tokvil, nalazi u Monteskjeovoj konstrukciji političke kulture. Zakoni republike *lois* svojstveni Monteskjeovoj *vertu politique* manje su način na koji se razrešavaju sukobi, a više *ordini*, “poredak”, formalne strukture unutar kojih se politička priroda čoveka razvija sledeći svoje intrizične vrednosti.¹ Lingvistička strategija u osnovi se oslanja na Pokokovu ambiciju da pokaže da se samosvojnost republikanizma izražava u drugačijem političkom jeziku, drugačijim pojmovima, snopovima termina i tipom problema koji su u srcu ove strategije. Pokok istovremeno analizuje unutrašnju transformaciju republikanske političke teorije, označava glavne faze njezinog razvoja i tačke sporova sa drugim filozofskim i političkim familijama.

Uz sve rizike da pojednostavimo složeno teorijsko tkivo koje Pokok podastire, četiri su “momenta” odlučujuća u Pokokovom radu. Incijalno i rodno mesto Pokok daje Polibiju i njegovoj preokupaciji problemom stabiliteta političkog poretka. Problem stabiliteta političkih institucija, izričit je Pokok, uvek je bio temeljni problem republikanizma. U srcu ove preokupacije je Polibijeva teza o “rađanju, rastu i razaranju političkih ustanova”. Središnje mesto u unutrašnjoj transformaciji republikanske političke teorije pripada firentinskoj političkoj teoriji i Makijaveliju. Makijaveli i njegovi teorijski savremenici (Bruni, Savonarola, Gičardini) utemeljuju osnovno jezgro republikanske paradigme, “*important paradigmatic legacy*”, uvodeći snop koncepata kao što su “koncept uravnotežene vladavine, dinamična vrlina (*virtu*), uloga armije i svojine u oblikovanju ličnosti”. Pokokova je osnovna ambicija da temeljnom analizom firentinskog građanskog republikanizma pokaže samosvojnost političkog jezika ove tradicije i da normativno brani republikanski politički ideal koji je podjednako klasičan, univerzalan i savremen. Osnovna normativna polazišta republikanske alternative Pokok organizuje oko nekoliko teorijskih konstrukata. Pr-

¹ Vidi temeljitije Shapiro (1990: 187).

vi je odgovor na pitanje koji je poredak najbolji. *Governo civile* ili republika najbolja je vladavina. Republika je druga najbolja vladavina usidrena u drugoj najboljoj prirodi građana, koju građani stiču učešćem u životu zajednice i vezanošću za njezine političke običaje. Otuda, teorija o političkom poretku je *nauka o vrlinama*. U aristotelovskom i polibijevskom značenju građanstva kao slobode, konstitucionalna teorija manje se bavi institucijama, više vrlinama. Otuda je, na način kako Adams čita doktrinu o podeli vlasti i stabilitetu, oslonjena na mit o Veneciji, ona je u republikanskom ključu više etička nego institucionalna (mit o venecijanskom stabilitetu čita se u aristotelovskom i polibijanskom ključu). Korupcija je antipod javnim vrlinama. Ona je izvoriste političke patologije, jer je poput vrlina “tako univerzalna, tako stara, tako duboko usidrena u karakterima ljudi”.

Makijavelijeva radikalizacija temeljnih polazišta građansko-humanističke tradicije i osobita vrsta otklona u odnosu na dominirajuću polibijansku školu izražava se u osobitoj vrsti mitologizacije rimskog, a ne grčkog ideala. On pritom ne prihvata kanonsko stanovište da je Rim bio inherentno stanje neporetka i da su samo dobra sreća i dobra vojska održavale stanje mira i stabiliteta. “Rim se oslanjao na imperiju, na stalne pokušaje da dominira, na inovacije, i, dakako, na *vrline (virtu)* koje su mu omogućile da kontroliše neporedak koji je sopstvenim akcijama proizvodio” (Pocock, 1975: 198). Osobita osmoza javnih i militarnih vrlina, militarne discipline i građanske religije, ona je vrsta Makijavelijeve inovacije koja ga izdvaja u odnosu na ostale pisce toga vremena (Savonarolu, čije je motive izdašno koristio, nazvao je “nenaoružanim prorokom”). Opšte dobro zajednice podjednako potrebuje i jednu i drugu vrstu javnih vrlina. “Militarna *virtu* potrebuje političku vrlinu pošto su obe usmerene ka istom cilju. Republika je opšte dobro; od građana, usmerenih u svojim delanjima ka ovome dobru, može biti zatraženo da podare svoj život republici; ratnik, patriota posvećuje republici svoj život; zajedničko je ovim vrlinama da usavršavaju ljudsku prirodu, žrtvujući partikularna dobra univerzalnim ciljevima” (*ibid.*: 201). Anglizacija republikanizma u kojoj je centralna figura Džems Harington u biti počiva na osobitoj sintezi građanskog humanizma i anglo-saksonske tradicije *Common-law*, otkrivajući osobitu harmonizaciju političkog građanstva i anglo-saksonskog *Common-law* utemeljenog prava na vlasništvo. “Građanski humanisti renesanse suočeni su sa gotovo nerešivim problemom utemeljenja republike, koja je podjednako univerzalna zajednica vrednosti i zasebiti, partikularni fenomen; ova teorija se predstavlja kao sredstvo za mobilizaciju svih racionalnosti i svih vrednosti, ostajući pritom stabilan totalitet vrlina. Ovaj skup problema ostaje fundamentalan za post-renesansnu i prosvetiteljsku političku misao. To povezuje intelektualnu istoriju teorija o mešovitoj vladavini, armiji, svojini, podjednako Brunija, Makijavelija, Haringtona. Ideološki kontekst Haringtonovih radova bio je u osnovi jedan neuspešni pokušaj da se spreči obnova Doma lordova i vrati vlada-

vina staleža – formula *Answer to the Nineteen Propositions*, koja je izjednačavala klasični balans jednog, nekolicine i svih (*many*) sa tradicionalnom strukturom kralja, lordova i običnog sveta (*commons*)” (*ibid.*: 404). Pokokova analiza Haringtona u osnovi je usmerena protiv škole “posesivnog individualizma”, upozoravajući da je unutar aristotelovske tradicije “svojina uvek moralni i politički fenomen”. Pokok je osobito izričit u stanovištu da ova tradicija pokazuje veliko nepoverenje prema novcu kao medijumu razmene. U formi grčkog *oikosa* građanin poseduje svojinu da bio bio autonoman, a autonomija je nužna za njega da bi razvio vrline ili dobra kao akter unutar poretka.

Pokokov politički narativ dovršava se i na neki način kulminira u njegovoj ključnoj aspiraciji da opravda ulogu građansko-humanističkih ideja u američkoj političkoj kulturi. Nasuprot kanonskoj ortodoksiji (Harc), Pokok zastupa tezu da je klasična republikanska ideologija centralna i esencijalna za razumevanje američkog političkog projekta. Osnovnu osu ove argumentacije čini centralna osa (antiteza) javnih (političkih) vrlina i korupcije. Amerika je, drži Pokok, nasledila i konceptualne i analitičke strukture građanskog republikanizma. U njenom središtu, kako smo to i pokazali, konstrukt korupcije zauzima jedno od centralnih mesta. Amerikanci su, argumentira Pokok, opsesivno zaokupljeni problemom korupcije, podjednako u njezinim klasičnim i savremenim dimenzijama. Ova se politička drama nastavlja “na način podjednako grub i tegoban (*subtle*), ojačavajući argumente Polibija, Gičardinija, Makijavelija i Monteskjea, označavajući korupciju kao specifičnu bolest republike, bolest koja se ne može lečiti samo vrlinama” (*ibid.*: 548). Unutar političkog diskursa koji Pokok, sledeći svoju osnovnu metodičku ideju, naziva podjednako “makijavelijevskim momentom” 18. veka ili pak “Anglo-atlantskim ekvivalentom makijavelijevskog momenta” naglasak na centralnosti “korupcije” ide uz obnovu ideja Katona i njegovih *Pisama* koja su originalno objavljena u periodu od 1720. do 1724. godine u antiklerikalnom časopisu *The Independent Wigs* i koja su izazvala veliku uzbunu u američkim kolonijama. Na način na koji Katon odgovara Spuriusu Meliusu, zagovarajući agrarni zakon, Ričard Trenčard (Richard Trenchard) upozorava da monopol rađa nejednakost i korupciju, razarajući ujedinjavajuće temelje društva. Glavni je učinak korupcije da razara konstitucionalnu ravnotežu, pa otuda program restitucije *res publicae*, vaninstitucionalnog (egzekutiva, parlament, narod) i vrednosnog balansa (vrlina). Aleksandar Hamilton ovu kontestaciju “*court* ideologije” i Trenčarda prevodi na partijski jezik, upozoravajući da je “Katon bio torijevac, a Cezar vigovac naših dana. *Prvi je slavio republiku, a drugi ju je razarao*” (podvukao – M. P.). Hamiltonova robusna i snažna dijagnoza na neki način, kako smo to nagovestili, otkriva jezgro američkih političkih i konstitucionalnih debata o vodećim principima Američke revolucije i temeljnim načelima novog političkog poretka (*ordo novum secularum*).

Pored obnove dominantno američkih rasprava o prirodi prvih moralnih i političkih principa poretka, dva su temeljna doprinosa *makijavelijevskog momenta* savremenom političkom diskursu. Prvi je obnova interesa političke teorije, posebno historičara političkih ideja za tradiciju političkog mišljenja koja je bila gotovo zaboravljena. Drugi, podjednako važan za razumevanje “novog republikanizma”, izražava se u obnovi interesa političke teorije za vrednosti političkog života na način na koji to čine Hana Arendt (Arendt), Šeldon Volin (Sheldon Wolin), Marion Iris Jang (Young) i niz drugih autora. Bilo bi, dakako, preterano reći da je Hana Arendt samo republikanski politički pisac, no njezina nostalgija spram antičkog političkog ideala i konstrukt političkog kao polja slobode, na način kako je čita L. Straus (Strauss), temeljno utiču na konstrukt javnog i konstrukt građanstva, upućujući da moderno političko društvo karakteriše erozija građanskog aktiviteta i osobita forma otklona od vrednosti “javne sreće i javne slobode”, oblikovanja osobite kulture pasiviteta koja smatra da je “politika teret”. Šeldon Volin u uticajnom radu *Politics and Vision* (1960), temeljno oslonjen na motive Hane Arendt, upućuje na osobitu supstituciju “političkoga” “socijalnim”, na svodjenje politike na formu interesnih preferenci i teorije izbora. Sve to, drži Volin, ima devastirajuće učinke u odnosu na javno delovanje i građanski život ljudi. “Postoji”, smatra Volin, “čvrsta evidencija da na participaciju u javnom životu najveći broj građana gleda ravnodušno. Običan građanin, doima se, doživljava realizaciju političkih prava teretom, tegobnim i u osnovi nevažnim. Biti građanin ne doima se kao važna uloga, politička participacija nema intrinzičnu vrednost za ljude. Svodeći građana na jeftini komoditet, doima se da demokratija doprinosi rastakanju politike” (Wolin, 1960: 353).

Michael Sandel, na način kako upućuje i podnaslov njegove knjige *Democracy's Discontent* (1996), otkriva aspiraciju da istraži temelje američke *javne filozofije*. “Moj cilj je da identifikujem javnu filozofiju implicitnu u našim politikama i institucijama. Pod javnom filozofijom podrazumevam političku teoriju sadržanu (*implicit*) u našim praksama, predstave (*assumption*) o građanstvu i slobodi koja otkriva (*inform*) naš javni život. Javna filozofija je ekskluzivna stvar, pošto je ona stalno pred našim očima. Ona formira često nereflektirani osnov našeg političkog diskursa i naših očekivanja” (Sandel, 1996: 4). Politička filozofija savremene Amerike je liberalna, no ona svoju različitost u osnovi “pravda” odnosom prema rivalskoj filozofiji. Ova rivalska javna filozofija verzija je republikanske političke teorije. *Republikanizam je jedna od osa javne filozofije Amerike*. Sandel podseća na republikanizam američkih očeva osnivača i pokazuje na koji su način “građanski ili formativni aspekti naše (američke) politike otvorili prostor liberalizmu” (*ibid.*: 6). “Uopšteno govoreći, republikanizam je dominirao u ranoj fazi američkog života. U poslednjim dekadama, građanski ili formativni aspekti naše politike dali su prostor razvoju liberalizma, koji razumeva ličnost kao slobodnu i nezavisnu, neopterećenu

moralnim i građanskim vezama. Liberalnoj verziji slobode nedostaje civilno podržavanje samo-vladavine.” Republika, smatra Sandel, traži “formativnu politiku” koja kultiviše kod građana onaj karakter koji samo-vladavina traži” (*ibid.*). Analižujući konstitucionalnu evoluciju američkog društva, Sandel se fokusira na razvoj i političke učinke “voluntarističkog ideala” na građanski etos društva. Politički, ideologija “voluntarističkog ideala” izražava se u individualnim pravima i ovlastima pojedinaca. U meri u kojoj individualna prava i ovlasti ekspandiraju, kontrola građana nad sopstvenim moćima slabi. Dva straha, upućuje Sandel, gubitak samo-vladavine i erozija političke zajednice, definišu teskobu našeg doba. Ovo nezadovoljstvo upućuje na moć konkurirajućeg ideala građansko-republikanske slobode razumevane kao forme učešća u oblikovanju političke zajednice i kontrole nad njezinom sudbinom. Moramo se pitati, zaključuje Sandel, koja je to vrsta ekonomskog aranžmana koja odgovara samo-vladavini (*self-government*) u savremenim uslovima i kako unutar jednog pluralističkog društva ohrabriti “robustno samo-razumevanje” koje građanski angažman traži. Problem uključuje podjednako strukture građanskih mogućnosti i građansku motivaciju. Odgovarajući na ovaj problem, Sandel obnavlja staru debatu o “političkoj ekonomiji građanstva” koja otkriva političke i konstitucionalne debate začete od strane očeva osnivača (spor Hamiltona i Džefersona o domašaju agrarnog ideala) pa sve do dominacije potrošnje (konzumerizam) i kejnzijske ekonomije dvadesetog veka. Temeljno, Sandel otkriva dva glavna toka u ovoj debati: prvi, od Džefersona do “pokreta progresivista” L. Brandajsa (Brandeis), drugi, koji otkriva postratni diskurs. U prvoj, “herojskoj fazi”, “republikanci su više brinuli o uslovima proizvodnje nego o uslovima potrošnje, pošto su svet rada razumevali kao prostor unutar koga se oblikuju karakteri građana”; u drugoj, nakon Drugog svetskog rata, tri temeljne “revolucije” transformišu javnu filozofiju Amerike (pokret potrošnje, kejnzijska ekonomija, supstitucija građanske slobode konstruktom individualne autonomije). “U postratnom periodu, Amerikanci su našli drugačiji put u razumevanju slobode. U skladu sa ovom koncepcijom, naša sloboda ne zavisi od naše sposobnosti kao građana da oblikujemo moći koje oblikuju naš kolektivni identitet, već naprotiv od naše sposobnosti kao ličnosti da biramo vrednosti i ciljeve za sebe” (Dahrendorf, 1979: 31). Sandel analizu zaključuje osobitom vrstom pledoajea da se obnovi rasprava o odnosu ekonomske organizacije života i građanskog aktiviteta. Nužno je obnoviti dijalog o političkoj ekonomiji građanstva i novim tipovima ekonomske efektivnosti koja bi obnovila i revitalizirala građanski duh. Ova bi obnova republikanskog etosa pretpostavljala kritiku prevelike nejednakosti, poticanje političkih programa koji bi poticali osnaženje javnog polja, solidarnosti i kolektivne participacije ljudi, osnaženje zajednice razvojem lokalnih inicijativa itd. Ovde smo izložili centralni konstrukt Sandelovog republikanizma, pojam *javne filozofije*.

Ta vrsta argumenta, kao normativni oslon odbrane republikanizma, bliska je koncepcijama čitave jedne “škole” unutar republikanskog diskursa. Tako će Frank Michelman (Michelman) za republikanizam upotrebiti pojam *političkog etosa* koji je u normativnom značenju gotovo identičan Sandelovom pojmu *javne filozofije*. Oba pojma su u normativnom značenju bliska pojmu *političke kulture*, na način kako ga upotrebljava normativna politička teorija, uključujući i autora ovog priloga (Rols, Habermas, Benhabib, Miler itd.). Viliam Galston (William A. Galston) konceptu javne filozofije posvećuje posebnu deonicu u radu *The Practice of Liberal Pluralism* (2005), upućujući na povezanost konstrukta “javne filozofije” i konstrukta “političke kulture”. Javna je filozofija, upućuje Galston, osobita osmoza univerzalnih političkih principa i partikularnog iskustva posebne političke zajednice. Ona povezuje opšte principe sa specifičnom koncepcijom posebnih javnih ustanova. “Javna filozofija usmerena je prema partikularnoj javnosti i izraz je specifičnog iskustva. Svaka politička zajednica poseduje posebnu javnu kulturu usidrenu u specifičnoj istoriji i iskustvu. Ova kultura sadrži skup principa i dobara na osnovu kojih se uspostavlja vizija dobro uređenog poretka. Sa stanovišta liberalne pluralističke perspektive, mnoge i različite javne kulture, i javne filozofije utemeljene na njima, legitimne su sve dotle dok sadrže univerzalne vrednosti i zadovoljavaju uslove poštovanja pripadnika političke zajednice” (Galston, 2005: 118). U američkom kontekstu, upućuje Sandel, principi javne filozofije ovoga društva artikulisani su moralnim političkim principima konstitucionalne demokratije (jednakost u pravima, podela na sferu javnog i privatnog, sloboda religije, slobodno tržište, otvoreno društvo, legitimna vlast, konstitucionalizacija moći i vladavina prava).

Pokokova teorijska paradigma predmet je ozbiljnih teorijskih kritika. Često se, držimo, netačno ističe da je osobita vrsta istorijske nostalgije za starim i pre-modernim političkim idejama ključni argument protivnika “novog republikanizma”. Dva su argumenta po našem sudu temeljitija. Prvi se odnosi na Pokokovu aspiraciju da označi alternativni snop problema i teorijskih pojmova (stabilitet, korupcija, javne vrline) u odnosu na liberalizam. Mada će Pokokov stav o liberalizmu i republikanizmu kao analitički distinktnim paradigmatama biti unekoliko modifikovan – pa tako čitamo da je liberalna “*law centered paradigm*” “principijelna tema istorije ranog modernog političkog mišljenja” i da isto tako postoje periodi u 18. stoleću kada se liberalni i republikanski način mišljenja prepoznaje podjednako u radovima pravnih humanista – temeljna je teza *Makijavelijevskog momenta* da je liberalizam uglavnom preokupiran instrumentalnim pitanjima distribucije, a da republikanizam pokazuje temeljno teleološku usmerenost. Pokok je dosta izričit ciljajući na liberalni (instrumentalni) koncept distribucije da ako građani praktičiraju opšte dobro, oni moraju distribuirati njegove komponente među sobom, uključujući i distribuciju različitih modela participacije. Liberalna škola reducira politiku na pitanja prava i zakona, republikanska koncepcija politike oslonjena je na politički ideal *politeia*,

nadilazi limite jurisprudencije, pa otuda i pravde kao jurističkog koncepta. Temeljni problem Pokokove teorijske paradigme manje vidimo u izvedenim argumentima koji su često veoma pojednostavljeni (svođenje liberalizma samo na pojmove zakona i prava), a više u temeljnom polazištu da se teorijskim i normativnim pojmovima “prvoga reda” (pravo, pravda, sloboda, tolerancija) suprotstavi pojmovima i problemima “drugog reda” (stabilitet, korupcija itd.). I druga poluga Pokokove paradigme oslonjene na analitičku strategiju također ima ozbiljne poteškoće. Ona, da podsetimo, dihotomiju liberalne i republikanske paradigme izvodi analizujući normativni status konstrukta pozitivne i negativne slobode. Ova se paradigma, da se poslužimo izvrsnom studijom J. Šapira, analizuje u pojmovima “velikih koncepata” (*gross concepts*). Osnovna je poteškoća ovoga metodičkog obrasca da potiskuje složenost i unutrašnju bifurkaciju jedne i druge škole (v. Shapiro, 1990: 167-203).

Neo-rimska škola

Metodičko uporište Pokokove “alternativne paradigme” na gotovo identičan način sledi drugi uticajni historičar (republikanskih) političkih ideja. Ako je, kako smo pokazali, Pokokova aspiracija da pokaže usidrenost Američke revolucije u republikanskom etosu, Kventin Skinner istu vrstu normativne aspiracije demonstrira u rekonstrukciji temeljnih vrednosti Engleske revolucije. Skinner se u delu studije *Liberty before Liberalism (Freedom and Historian)* koji otkriva istu normativnu aspiraciju neposredno poziva na Pokoka: “Pokok je bio teoretičar koji je učio svoju generaciju da razmišlja o istoriji političkih ideja ne kao o studiji kanonskih tekstova, već mnogo opštije kao o promenama političkog jezika u društvu o kome raspravljamo. Jednom kada je takav pristup osvojen, bilo je moguće povezati studij politike i političke teorije na nov i mnogo produktivniji način. Jednom kada je ova povezanost učinjena, a ja sam je prihvatio, razmatranja šta je moguće u politici ograničena su u osnovi onim šta je moguće da se legitimizira. Ono šta se može legitimizirati zavisi od akcije koju je moguće braniti unutar postojećih normativnih principa” (Skinner, 1998: 105). Deklaracija koju Parlament donosi 17. augusta 1642. godine, koja je označila uvod u građanski rat, i koja nosi paradigmatski naslov *Consideration for the Commons in the Age of Distractions*, temeljno je prožeta republikanskim političkim vrednostima. U njoj nema ni pomena o prirodnim pravima čoveka i suverenitetu naroda. Temeljna je poruka o oslobađanju naroda od gospodstva i porobljavanja (ropstva). Osnovna je ambicija protivnika (papističke Malignant Party i onih šta se nazivaju Cavaliers) da “razore parlament, da budu gospodari naše slobode i religije, da od nas naprave robove, da promene vladavinu Kraljevstva, da uvedu ustanove drugih zemalja, u kojima ne vladaju zakoni i Parlament. Iz perspektive Parlamenta, *građanski rat počeo je kao rat za nacionalno oslobođenje od ropstva (servitude)*. Ako je postojao ijedan slogan koji je konačno pozvao na oružje, bio je

to onaj koji kaže da *narod Engleske nikada neće biti rob*” (Skinner, 2002: 28). Izvorište ovih političkih (republikanskih) ideala koji vrhuncu u dokumentu koji je cezura moderne engleske političke istorije, u osnovnim polazištima pripada neo-rimskoj tradiciji. Skinner rekonstruiše ovu tradiciju i analizuje njezinu unutrašnju transformaciju, otkrivajući njezino rimsko republikansko jezgro (Ciceron) i pokazujući na koji se način ova druga velika familija kristalizira u humanističkoj tradiciji renesanse, osobito u formi koju joj daje Makijaveli, i konačno, kako smo naglasili, recepciju ove tradicije u političkim školama Engleske, osobito u političkoj teoriji Haringtona i Sidnija (Sidney). “Pokušao sam da rekonstruišem rast i pad unutar anglofonske političke teorije one škole koju označavam kao neo-rimsko razumevanje građanske slobode (*civil liberty*). Neo-rimska teorija imala je važno mesto u Engleskoj revoluciji sredinom sedamnaestog veka; 18. vek bacio je ovu teoriju u potpuni zaborav. Ideološki trijumf liberalizma potpuno je diskreditovao neo-rimsku teoriju. Namera je ovoga rada da dovede u pitanje liberalnu hegemoniju i vrati u teorijsko polje ovu intelektualnu tradiciju” (Skinner, 1998: X). Osnovnu osu ovoga spora Skinner teorijski smešta unutar onoga polja koje u osnovi razdvaja pojmove građanske (privatne) i javne slobode. Tomas Hobs (Hobbes) najuverljiviji je kandidat za uspostavu ove istorijske cezure u jeziku političke teorije. Hobs normativno kritikuje i opire se neo-rimskoj tradiciji koja upućuje na povezanost individualne slobode (*libertas civilis*) i klasičnog, republikanskog ideala “slobodne države” koja u biti supsumira i prekriva konstrukt “*civitas libera*”. “Hobs insistira da nema nikakve veze između utemeljenja slobodne države i održanja individualne slobode. Sloboda opisana od strane rimskih autora i njihovih modernih sledbenika nije ‘individualna sloboda’ (*liberty of Particular men*), to je naprosto sloboda države (*Liberties of the Common-Wealth*)” (Skinner, 1998: 60). Tri su osnovne ose Skinnerove argumentacije. Prva upućuje na izvorište ove tradicije. Skinner je smešta u polje rimske pravne i političke tradicije. U središtu je ove tradicije razumevanje slobode kao ovisnosti (*dependance*) u odnosu na moć i vlast drugog (gospodara, druge zajednice). Odnos između gospodara i roba na način kako ga uvodi u delu “*De statu hominis*” (*Digesta*) definiše ova rimska kodifikacija. “Koncept ropstva incijalno je diskutovan u *Digestama* u delu pod nazivom ‘*De statu hominis*’, gde se upućuje da se unutar zakona reguliše položaj ličnosti između onoga koji je slobodan i onoga koji je rob. Koncept slobode u *Digestama* uvek je definisan u odnosu na uslove ropstva. Rob se definiše kao neko ko je suprotno prirodi svojina nekoga drugog” (*ibid.*: 39). Skinner temeljito analizuje pravne i političke ideje rimskih republikanskih pisaca poput Tita Livija, Salusta, Seneka i Tacita. Te su ideje normativno uporište jedne škole u normativnoj kontestaciji oko mesta republikanizma u političkoj teoriji. To se odnosi i na mesto Makijavelija koji je, kako upućuje Skinner, “prirodna inspiracija ove škole mišljenja” i normativna osa posredovanja prema anglosaksonskoj recepciji u radovima Sidnija, Haringtona, Miliona, Nevila i Hala (Hall). Obnavljajući čuvenu

debatu (kontestaciju) Hobsa i Haringtona o vrednosti javne slobode u jednom republikanskom (Lucca) i jednom tiranskom gradu (Konstatinopolj), Skinner uzima kao normativno mesto da naznači razliku između liberalnog i neo-rimskog koncepta slobode. “Šta, dakle, razdvaja neo-rimsko od liberalnog shvatanja slobode? Ono što neo-rimski autori osporavaju je ključna teza klasičnog liberalizma da sila ili nasilno delanje čini jedinu formu ograničavanja koja se odnosi na individualnu slobodu. Neo-rimski autori insistiraju da je život u uslovima zavisnosti takođe izvor ograničavanja. Sve dok se živi u uslovima ovisnosti, ovi uslovi (ovisnosti) ograničavaju uživanje građanskih prava” (*ibid.*: 84). Ako se dosledno sledi Skinnerova argumentacija, ključno je pitanje kako se interpretira sama kategorija ograničenja. Spor je, kako čitamo Skinera, u osnovi spor unutar konkurirajućih tradicija oko uloge i karaktera (liberalne) države. Oba aktera u sporu, argumentira Skinner, saglasna su da je osnovni cilj države da poštuje i čuva slobodu individualnih građana. Jedna strana, sažeto, argumentira da će država ispuniti svoju ulogu, na način da građani ne budu izloženi nepravičnom mešanju sa strane u sleđenju svojih individualnih ciljeva. Druga strana (republikanizam) naprosto kaže da to nije dovoljno i da uvek postoji prostor da država održava uslove koji reprodukuju i perpetuiraju ovisnost ljudi o samovolji drugih. Ovo je osnovno jezgro Skinnerovog koncepta “treće slobode”.

Ako se može reći da je Pokokova reinterpretacija republikanske tradicije najrobusniju reinterpretaciju dobila u konceptu “javne filozofije” M. Sandela, Mauricio Viroli (Maurizio Viroli) obnavlja osnovne ideje rekonstruktivnog polazišta K. Skinera. Viroli je poput Skinera impresioniran unutrašnjom transformacijom jezika političke teorije, pokazujući unutar mediteranskog političkog kruga otklon od republikanski razumevane “političke nauke” ka “teoriji državnog razloga”. Ovaj je rad Viroli posvetio K. Skinneru. Viroli u svom najsistematičnijem radu *Republicanism* (2002) otkriva podjednako tačke normativne i teorijske saglasnosti sa Skinnerovim metodičkim polazištem. To su pre svega ona normativna mesta koja, sledeći rekonstruktivni pristup, klasični republikanizam označavaju kao teoriju političke slobode italijanskih gradova i Makijavelija kao najrobusniju figuru ove tradicije. “Republikanizam u svojoj klasičnoj verziji, koju ja identifikujem s Nikolom Makijavelijem, nije teorija participativne demokratije kako neki savremeni teoretičari smatraju [Viroli cilja na M. Sandela i njegov aristotelizam oslonjen na Pokoka – M. P.]. To je na prvom mestu teorija političke slobode koja političku participaciju građana razmatra kao formu suverene deliberacije koja je nužna da bi se unutar jasno definisanih granica odbranila sloboda. Stanovištem da suverena deliberacija – deliberacija koja se tiče političkog tela građana – mora biti usidrena u građanima samima, republikanski teoretičari izvode samo-vladavinu (*self-government*) iz rimskog prava koje kaže da ‘ono što utiče na sve, mora biti od svih odlučeno’.” Druga je aspiracija Virolija da teorijski kristalizira pitanje o odnosu republikanizma i liberalizma. Virolijevo je

normativno polazište robusnije od onoga šta ga nalazimo i kod Pokoka i kod Skinnera. Republikanizam nije alternativa liberalizmu. I liberalizam i republikanizam samo su posebna polja unutar republikanske političke teorije. Svi bitni koncepti liberalne političke teorije u osnovi su preuzeti iz klasičnog republikanizma. Jedina distinktna tačka koja odvaja liberalizam od republikanizma jeste ona o prirodnim pravima čoveka. To je ona tačka koja republikanski ideal političke slobode razlikuje od liberalnog ideala. Republikanci drže – Viroli obnavlja Skinnerovo stanovište – da smo slobodni sve dotle dok nismo ugroženi od samovolje drugih ljudi, liberali pak drže da smo slobodni sve dotle dok nas niko ne ugrožava (*interference*). Republikanski konstrukt slobode je robusniji, ovisnost je bolnija od narušavanja. “Konvencionalno gledište koje želim da osporim u ovoj studiji jeste da je republikanizam alternativa liberalizmu. Istina je da je liberalna politička teorija nasledila brojne političke ideale klasičnog republikanizma, uključujući fundamentalni princip da suverena vlast mora uvek biti ograničena konstitucionalnim i pravnim normama. Liberalizam takođe nasleđuje princip političkog individualizma, ideju da je glavni cilj političkog društva da zaštiti pojedinca u uživanju prava na život, slobodu i imovinu. Liberalni teoretičari s pravom brane ove principe u odnosu na komunitarizam, no klasični republikanizam, podjednako kao i liberalizam, naglašava da je zadatak države da štiti individualni život, slobodu i imovinu. Princip podele vlasti takođe je blizak ranim republikanskim piscima” (Viroli, 2002: 6). Ovako robusna – zasigurno najrobusnija – teorijska teza koja temeljno menja konvencionalnu geografiju političke teorije dovršava se u normativnom stavu da su podjednako liberalizam i demokratska politička teorija posebna polja (*provinces*) republikanizma. “Republikanizam se često označava kao područje demokratske teorije usidreno na graničnom polju liberalne imperije. No, istorijski je mnogo korektnije označiti podjednako liberalnu i političku teoriju kao područja republikanizma, utemeljena u svojoj klasičnoj formi na dva principa, vladavini prava i suverenitetu naroda. Liberalna i demokratska teorija naglašavaju, svaka za sebe, ova dva ključna principa, liberalizam vladavinu prava, republikanizam narodnu suverenost” (*ibid.*: 7). Republikanizam nije za Virolija samo teorija političke slobode, on je istovremeno i teorija o javnim i političkim sentimentima (građanskim vrlinama) koje politička sloboda potrebuje. “Politička mudrost koju svi u republikanskoj teoriji ponavljaju s malim razlikama jeste da se sloboda može sačuvati samo ako građani poseduju posebne javne sentimente koje nazivamo građanske vrline. Teoretičari prvih italijanskih republika izjednačavali su građanske vrline sa ljubavlju prema domovini” (*ibid.*: 13). Rasprava o republikanskom patriotizmu jedna je od najsnažnijih Virolijevih inovacija u savremenoj republikanskoj teoriji.

Skinnerova “škola” snažno je uticala na niz pisaca “novog republikanizma”. U radu *Republicanism. A Theory of Freedom and Government* koji se s pravom označava najuticajnijim štivom *institucionalne škole* Filip Petit, snažnim oslonom na

Skinnerove radove, u prologu knjige jasno izražava svoj teorijski manifest: nameru da svoje kolege iz političke filozofije podseti na vrstu ideala koja nije predmet dovoljne pažnje u savremenim političkim debatama. Ovu vrstu ideala Petit označava kao republikansku, mada je izričit da “republikanizam ne zaslužuje ime tradicije, nedovoljno je koherentan da bismo ga tretirali na taj način”. Petit analizuje različite izdanke političkog diskursa, prihvatajući tezu da je “jezik legitimnosti”, na način kako ga rađa zrelo političko prosvetiteljstvo, središnje jezgro političke teorije. Jezik legitimnosti uvek je oslonjen na “jezik slobode”, sve škole političkog mišljenja “na ovaj ili onaj način prihvataju idiom slobode”. Analizirajući različite škole (jezik ekonomije, jezik prava, jezik distribucije, jezik demokratije), Petit demonstrira teorijsku relevanciju i normativnu snagu jezika republikanizma. “Želim da pokažem da je jezik dominacije i slobode – jezik slobode kao ne-dominacije – povezan sa dugom republikanskom tradicijom mišljenja, koja je oblikovala najvažnije ustanove i ustave koji su povezani sa demokratijom. Nalazim da ova tradicija ima jake razloge da nađe mesto u jeziku savremene političke teorije” (Petit, 2000: 4). Označujući o kojoj se tradiciji radi, Petit sasvim jasno otkriva važnost Skinnerove inspiracije. Petit konstrukt slobode kao ne-dominacije koji unekoliko čini otklon u odnosu na Skinnerov pojam “dependance” (ovisnost) oslanja na onu školu političkog i pravnog mišljenja koju Skinner analizuje u radu *Liberty before Liberalism*. “Starija, republikanska tradicija o kojoj govorim je tradicija koja se povezuje sa Ciceronom u vreme rimske republike, sa Makijavelijem – svetim *Discorsima* Makijavelija – i drugim autorima italijanskih renesansnih republika – sa Džemsom Haringtonom i drugim manje važnim piscima u vreme engleskog građanskog rata i komonvelta. Moj je fokus dominantno na tradiciji ‘komonveltmena’, koji su dominirali u engleskom i američkom političkom mišljenju 17. i 18. veka” (*ibid.*: 5). Petit, sledeći ideju da republikanizam nije ujedinjena tradicija političkog mišljenja, izlaže normativne i teorijske argumente Mauricija Virolija. Viroli će biti označen kao sledbenik komunitarne ili populističke škole komunitarizma. Petitova je aspiracija da ako ne do kraja ospori, a onda ublaži tezu da je republikanizam “tiha alternativa liberalizmu”. Liberalizam i republikanizam dele “zajednička polazišta”. Ovo stanovište jasno se vidi u Petitovoj težnji da označi otklon u odnosu na komunitarnu školu. Ona je u nekim tačkama, u normativnom smislu, robusnija od kritike političkog liberalizma. “Komunitarni ili populistički pristup predstavlja narod u njegovoj kolektivnoj formi kao upravljača (*master*), a državu kao slugu (*servant*) i sugerira da bi se narod trebao osloniti na predstavnike države samo kada je nužno, direktna demokratija bilo skupštinska ili plebiscitarna najpovoljnija je opcija. Komonvelt ili republikanska pozicija, naprotiv, vidi narod kao poverenika (*trustor*), bilo individualno ili kolektivno, i vidi državu kao telo kome se veruje (*trustee*). Za takvu poziciju demokratija može biti vrlo loša stvar, pošto je ona u biti forma samovolje (*arbitrariness*): tiranija većine” (*ibid.*: 8).

LITERATURA

- Bock, G./ Skinner, Q./Viroli, M. (ur.), 1992: *Machiavelli and Republicanism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Brennan, G./Lomasky, L., 2006: Against Reviving Republicanism, *Politics, Philosophy, and Economics* (5) 2: 221-252.
- Dagger, Richard, 1997: *Civic Virtues: Rights, Citizenship and Republican Liberalism*, Oxford University Press, Oxford.
- Dahrendorf, Ralf, 1979: *Life Chances. Approaches to Social and Political Theory*, Chicago University Press, Chicago.
- Galston, William A., 2005: *The Practice of Liberal Pluralism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Goodin, Robert E., 2003: Folie républicaine, *Annual Review of Political Science* (6) 6: 55-76.
- Hartz, Louis, 1955: *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution*, Harcourt, Brace.
- Harrington, James, 1992: *The Commonwealth of Oceana and A System of Politics* (ed. J. G. A. Pocock), Cambridge.
- Machiavelli, N., 1983: *The Discourses* (ed. B. Crick), Penguin.
- Pettit, Philip, 2000: *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, Oxford University Press, Oxford (1. izd. 1997).
- Pocock, J. G. A., 1975: *The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton.
- Rahe, Paul A., 1992: *Republics, Ancient and Modern. Classical Republicanism and American Revolution*, Chicago University Press, Chicago.
- Sandel, Michael J., 1996: *Democracy Discontent: America in Search of a Public Philosophy*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Shapiro, Ian, 1990: *Political Criticism*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford.
- Skinner, Quentin, 1998: *Liberty before Liberalism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Skinner, Quentin, 2002: Classical Liberty and the Coming of the English Civil War, u: *Republicanism. A Shared European Heritage, Volume II, The Values of Republicanism in Early Modern Time* (edited by Martin van Gelderen and Quentin Skinner), Cambridge University Press, Cambridge.
- Viroli, Maurizio, 2002: *Republicanism*, Hill and Wang, New York.
- Wolin, Sheldon, 1960: *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*, Little Brown, Boston.

Milan Podunavac

REPUBLICANISM AND POLITICAL THEORY

Summary

Until the first half of the 19th century, two major contending families were predominant in political theory, namely republicanism and liberalism. The early 19th century unambiguously resolved this theoretical contestation in favor of liberalism. In the last two centuries, liberalism has been the leading political theory. The paper analyzes the revival of republican political theory within the framework of the “historical school” and puts forward the theoretical views of Quentin Skinner and John Pocock.

Keywords: republicanism, liberalism, Macchiavellian moment, neo-Roman school, Quentin Skinner, John Pocock

Kontakt: **Milan Podunavac**, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Jove Ilića 165, 11 000 Beograd, E-mail: milan.podunavac@fpn.bg.ac.rs